

УДК 159.946.3-053.4

Д-р психол. наук О. М. КОРНІЯКА

ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Київ

Подано результати емпіричного дослідження професійного самоздійснення у зв'язку з комунікативною компетентністю викладачів вищої школи. Установлено підвищення загального рівня професійного самоздійснення, а також зниження розвитку комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування у фахівців науково-педагогічного профілю віком 40 років і старше.

Ключові слова: професійне самоздійснення, комунікативна компетентність, вміння слухати, вміння викладати свої думки, фахівці науково-педагогічного профілю.

У зв'язку зі змінами у життєдіяльності сучасного суспільства дослідники наголошують на недостатньому вивченні проблеми професійного самоздійснення членів соціуму. Вельми актуальним у цьому плані є дослідження способів самоздійснення у діяльності представників різних типів професій, особливостей узгодження професійних вимог із віковими обмеженнями та особистісно-комунікативними характеристиками людини. Цим зумовлена потреба в емпіричному вивченні психологічних особливостей професійного самоздійснення у зв'язку з комунікативною компетентністю викладача вищої школи як професіонала науково-педагогічного профілю, відповідального за якість фахової підготовки

й успішність подальшого професійного та соціального сходження майбутніх спеціалістів.

Опанування соціального досвіду і досвіду практичної діяльності відбувається, як відомо, через посередництво та взаємодію саме з викладачем як суб'єктом комунікативної (науково-педагогічної за змістом) діяльності. Тому одним із найважливіших психологічних інструментів успішної професійної діяльності цього фахівця, а також визначальним чинником досягнення ним, зрештою, вершини соціального сходження — самоздійснення у професії — виступає його комунікативна компетентність.

Зауважимо, що у сучасній психологічній науці немає однозначного розуміння сутності поняття «самоздійснення» людини, яке найчастіше

Таблиця 1

**Порівняння ефективності професійного
самоздійснення викладачів (за Опитувальником
професійного самоздійснення О. М. Кокуна)**

Показники	М		Т	р
	≥40 років	<40 років		
1. Загальний рівень професійного самоздійснення фахівця	78,64	84,77	-2,19	0,05
2. Рівень внутрішньо-професійного самоздійснення	40,86	44,23	-2,19	0,05
3. Рівень зовнішньо-професійного самоздійснення	37,71	40,53	-1,87	0,01
4. Потреба у професійному вдосконаленні	9,14	9,26	-0,29	—
5. Наявність проекту власного професійного розвитку	8,36	8,63	-0,56	—
6. Переважне задоволення власними професійними досягненнями	7,64	8,81	-2,36	0,05
7. Постійна постановка нових професійних цілей	8,39	8,98	-1,38	—
8. Формування власного «життєво-професійного простору»	7,32	8,56	-2,96	0,001
9. Досягнення поставлених професійних цілей	7,64	8,07	-1,15	—
10. Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством	6,68	7,86	-2,78	0,01
11. Використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями	7,36	8,02	-1,46	—
12. Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії	8,54	8,21	0,75	—
13. Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності	7,32	8,37	-2,95	0,01

Примітка. Показники 4–8 — внутрішньо-професійні; показники 9–13 — зовнішньо-професійні показники; М — середньогруповий показник; Т — *t*-критерій Стьюдента. Те саме у табл. 3.

розглядається дослідниками або як процес постійного самозростання, або як результат саморозкриття особистості в життєдіяльності, досягненні цілей, як можливість реалізації проекту життя. Вивчення цієї проблеми показало, що професійне самоздійснення є різновидом загального життєвого сходження особистості, яке детермінується її усталеними властивостями — усвідомлюваними та імпліцитними.

Метою нашої роботи є встановлення ступеня реалізації комунікативної компетентності в професійно-комунікативній діяльності викладача вищої школи.

В емпіричному дослідженні, яке відбувалося протягом 2013–2015 рр., узяв участь 71 респондент, а саме — педагоги і психологи Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка, Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Усіх опитуваних було розподілено на дві групи за віком: до 40 років ($n = 28$) та 40 років і старше ($n = 43$).

Для вивчення специфіки властивих професії викладача вищої школи характеристик (ознак, проявів, способів, складових) професійного самоздійснення та його зв'язку з комунікативною компетентністю використовувалися такі методики: Опитувальник професійного самоздійснення О. М. Кокуна, призначений для з'ясування загального рівня професійного самоздійснення фахівця, а також окремих його складових; «Мотивація вибору діяльності викладача» Є. П. Ільїна; «Діагностика комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування» А. Г. Самохвалової, за допомогою якої визначався індивідуальний профіль комунікативної компетентності особистості й специфічних для неї труднощів у системі ділового спілкування; методика для встановлення рівня перцептивно-невербальної компетентності Г. Я. Розена; тести «Вміння говорити» і «Вміння викладати свої думки» та ін. [1–7].

Професійне самоздійснення, за даними О. М. Кокуна [1], може відбуватися у двох його загальних формах: зовнішньо-професійній (досягнення значущих здобутків у різних аспектах професійної діяльності) і внутрішньо-професійній (професійне самовдосконалення, спрямоване на підвищення професійної компетентності та розвиток професійно важливих якостей). Дослідник виділив десять ознак (показників) професійного самоздійснення (табл. 1).

Тим часом застосування в дослідженні методики «Мотивація вибору діяльності викладача» Є. П. Ільїна дало змогу викладачам вищої школи здійснити якісний аналіз мотиваційної структури

своєї педагогічної діяльності й установити найбільш значущі причини вибору власної професії. У результаті було з'ясовано, що педагогічне покликання (усвідомлення корисності своєї діяльності, важливості навчання й виховання молоді, бажання передати свої знання та досвід, прагнення до самовираження, творчої роботи тощо) мають 49% опитаних; супровідними мотивами (бажанням перебувати в середовищі інтелектуалів, освічених людей, займатися науковою роботою, отримати вчений ступінь, звання тощо) керуються у своїй діяльності 28% респондентів, а для 23% із них характерні другорядні мотиви (можливість задовольнити своє прагнення до влади, мати тривалу відпустку, або ж вони змушені займатися цією діяльністю під впливом обставин тощо).

Крім того, в обстежених викладачів вищої школи зафіксовано досить тісний позитивний кореляційний зв'язок між показником внутрішньої мотивації професійної діяльності (дані отримано за методикою «Мотивація професійної діяльності» К. Замфір у модифікації А. Реана) та узагальненими показниками професійного самоздійснення (коефіцієнти кореляції — від 0,39 до 0,35 при високому рівні достовірності $p \leq 0,01$). Нагадаємо, що про цей тип мотивації можна говорити тоді, коли для особистості має значення діяльність сама по собі, безвідносно до зовнішніх потреб суб'єкта: соціального престижу, зарплати тощо. Решта показників професійного самоздійснення мають позитивні кореляційні зв'язки з внутрішньою мотивацією на рівні значущості $p \leq 0,05$; за винятком таких показників, як «Переважне задоволення власними професійними досягненнями» і «Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності», щодо яких зафіксовано лише тенденцію до такого зв'язку. Крім того, спостерігається майже повна відсутність зв'язку між зовнішньою (як позитивною, так і негативною) мотивацією професійної діяльності й отриманими нами показниками професійного самоздійснення.

Отже, саме внутрішня мотивація професійної діяльності визначає розвиток і професійного самоздійснення викладачів вищої школи (загальний рівень), і кожного з його показників, та навпаки — коли у міру підвищення професійного самоздійснення цих фахівців посилюється відповідна мотивація, що виступає, у свою чергу, спонуканням до подальших звершень особистості у професійній сфері.

Результати дослідження показали, що обстежені фахівці мають здебільшого середній і вищий від середнього загальний рівень професійного самоздійснення — відповідно 38 і 49%, у тому числі такі його форми, як внутрішньо-професійне (40 і 49%) та зовнішньо-професійне (44 і 46%). У цих

респондентів розвиток внутрішньо-професійного самоздійснення певною мірою переважає над розвитком зовнішньо-професійного самоздійснення, що опосередковано свідчить про фахову рефлексію, їхню налаштованість передусім на вдосконалення внутрішнього світу, розвиток професійно важливих якостей, намагання узгодити внутрішні потенції з вимогами професійної діяльності.

За отриманими даними спостерігається істотне підвищення загального рівня професійного самоздійснення та окремих його складових (при $p \leq 0,05-0,001$) у фахівців другої групи, що зумовлено набуттям ними професійного досвіду, досягненням професійної зрілості та наявністю психологічної готовності до нових професійних звершень. Щодо внутрішньо-професійної та зовнішньо-професійної форм самоздійснення, то так само спостерігається статистично значуще ($p \leq 0,05-0,01$) підвищення їх рівня у викладачів віком старше 40 років.

Разом із тим із виділених у дослідженні 10 ознак професійного самоздійснення у цих фахівців після досягнення 40 років зафіксовано підвищення ступеня вираження лише чотирьох із них: «Переважне задоволення власними професійними досягненнями» і «Формування власного “життєво-професійного простору”» (внутрішньо-професійне самоздійснення); «Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством» і «Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності» (зовнішньо-професійне самоздійснення). П'ять інших ознак професійного самоздійснення («Потреба у професійному вдосконаленні», «Наявність проєкту власного професійного розвитку», «Постійна постановка нових професійних цілей», «Досягнення поставлених професійних цілей», «Використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями») зростають із віком неістотно, а така ознака, як «Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії» навіть помітно сповільнює свій розвиток.

Крім того, спостерігається високий позитивний кореляційний зв'язок (за Спірменом) усіх складових професійного самоздійснення з рівнями внутрішньо- і зовнішньо-професійного самоздійснення, але найбільшою мірою ряд цих ознак пов'язаний із загальним рівнем самоздійснення (табл. 2). Найбільш виражену кореляцію зафіксовано щодо показника «Досягнення поставлених професійних цілей» (коефіцієнт кореляції 0,80 при $p \leq 0,01$), тобто він є найбільш значущим для процесу самоздійснення у професії. До того ж розвиток зовнішньо-професійного самоздійснення перш за все визначають такі показники, як «Досягнення поставлених професійних цілей», «Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством»,

Таблиця 2

**Кореляційні зв'язки узагальнених показників
Опитувальника професійного самоздійснення
О. М. Кокуна зі складовими внутрішньо-
і зовнішньопрофесійного самоздійснення
викладачів**

Показники професійного самоздійснення	1	2	3
1. Загальний рівень професійного самоздійснення фахівця	1	0,91	0,92
2. Рівень внутрішньопрофесійного самоздійснення	0,91	1	0,69
3. Рівень зовнішньопрофесійного самоздійснення	0,92	0,69	1
4. Потреба у професійному вдосконаленні	0,63	0,75	0,41
5. Наявність проекту власного професійного розвитку	0,61	0,69	0,45
6. Переважне задоволення власними професійними досягненнями	0,59	0,58	0,54
7. Постійна постановка нових професійних цілей	0,62	0,74	0,41
8. Формування власного «життєво-професійного простору»	0,70	0,68	0,60
9. Досягнення поставлених професійних цілей	0,80	0,70	0,79
10. Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством	0,63	0,45	0,70
11. Використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями	0,69	0,55	0,75
12. Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії	0,62	0,48	0,66
13. Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності	0,66	0,49	0,74

Примітка. Усі наведені коефіцієнти кореляції достовірні на рівні $p = 0,01-0,001$; 1 — загальний рівень професійного самоздійснення, 2 — рівень внутрішньопрофесійного самоздійснення, 3 — рівень зовнішньопрофесійного самоздійснення.

«Використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями», «Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності». У свою чергу, розвиток внутрішньопрофесійного самоздійснення найбільше детермінується такими показниками: «Потреба у професійному вдосконаленні», «Наявність проекту власного професійного розвитку», «Постійна постановка нових професійних цілей»,

Таблиця 3

Достовірні відмінності показників комунікативної компетентності та її складових у викладачів

Показники	М		Т	р
	≥40 років	<40 років		
1. Комунікативна компетентність у сфері ділового спілкування	93,86	86,50	2,20	0,05
2. Мотиваційний компонент комунікативної компетентності	34,46	30,32	2,79	0,01
3. Мотив самовдосконалення	11,79	10,63	1,97	0,05
4. Інтерес до сфери ділового спілкування	11,64	9,58	3,00	0,01
5. Мотив подолання комунікативних труднощів	11,04	10,11	1,98	0,05
6. Уміння слухати	68,71	62,21	3,04	0,01

«Формування власного «життєво-професійного простору»».

Отже, усі використані у дослідженні характеристики визначають розвиток самоздійснення у професії викладачів вищої школи, і навпаки. Майже однаковою мірою зумовлюють розвиток професійного самоздійснення внутрішньо- і зовнішньопрофесійна його форми.

У процесі емпіричного дослідження встановлено також позитивний кореляційний зв'язок між загальним показником професійного самоздійснення і комунікативною компетентністю, виміряною за допомогою методики «Діагностика комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування» А. Г. Самохвалової [6]. Їх взаємозв'язок і взаємозумовленість є аргументами на користь взаємодетермінованості розвитку одне одного: адже саме комунікативна компетентність виступає ефективним психологічним інструментом викладача як суб'єкта педагогічної взаємодії. Крім того, такий зв'язок спостерігається між комунікативною компетентністю і внутрішньопрофесійним самоздійсненням, а також складовими «Потреба у професійному вдосконаленні», «Наявність проекту власного професійного розвитку» та «Постійна постановка нових професійних цілей». Разом із тим комунікативна компетентність має лише тенденцію до позитивного кореляційного зв'язку із зовнішньопрофесійним самоздійсненням, але з такими його складовими, як «Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії» та «Вияв високого рівня творчості у професійній

Кореляційні зв'язки показників професійного самоздійснення з мотиваційним, когнітивним та інструментальним критеріями комунікативної компетентності викладачів

Показники професійного самоздійснення	Кк	КМ	ККо	КІ
1. Загальний рівень професійного самоздійснення фахівця	0,33**	0,15	0,19	0,44**
2. Рівень внутрішньо-професійного самоздійснення	0,41**	0,24*	0,30*	0,46**
3. Рівень зовнішньо-професійного самоздійснення	0,22	0,04	0,09	0,39**
4. Потреба у професійному вдосконаленні	0,38**	0,33**	0,29*	0,26*
5. Наявність проекту власного професійного розвитку	0,39**	0,26*	0,19	0,46**
6. Переважне задоволення власними професійними досягненнями	0,13	-0,02	0,13	0,24*
7. Постійна постановка нових професійних цілей	0,38**	0,26*	0,26*	0,35**
8. Формування власного «життєво-професійного простору»	0,23	0,07	0,21	0,35**
9. Досягнення поставлених професійних цілей	0,22	0,20	0,11	0,32**
10. Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством	0,03	-0,13	-0,04	0,26*
11. Використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями	0,19	-0,03	0,16	0,36**
12. Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії	0,24*	0,19	0,07	0,28*
13. Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності	0,28*	0,12	0,15	0,35**

Примітка. Кореляція достовірна на рівні значущості: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$. Кк — комунікативна компетентність, КМ — мотиваційний критерій, ККо — когнітивний критерій, КІ — інструментальний критерій.

діяльності», має кореляцію на рівні значущості $p \leq 0,05$ (табл. 4).

Отже, комунікативна компетентність відіграє важливу роль у самоздійсненні викладачів, особливо на його внутрішньо-професійному рівні, у становленні та розвитку їх професійної компетентності, що реалізується в науково-педагогічній діяльності і забезпечує, зрештою, самореалізацію у професії.

Однак у фахівців другої групи спостерігається зниження розвитку комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування та окремих її складових, зокрема мотиваційних спонукань до педагогічного спілкування та вміння слухати ($p \leq 0,05-0,01$) (табл. 3). До цього, певно, призводить виникнення внаслідок надмірної «ідентифікації» особистості з професією комунікативних деформацій, що зумовлює енергійність у міжособистісній взаємодії, неухважність до інших людей, авторитарність, самовпевненість, відсутність критичного ставлення до себе й послаблення психологічної готовності (або її цілковита відсутність) до нових професійних, у тому числі комунікативних, звершень. Із віком викладача та ймовірним посиленням професійного навантаження у нього визначаються виснаження емоційних ресурсів (спустошеність, пригніченість і закритість), що призводить до професійно-комунікативного вигорання, зменшення ролі емо-

ційної, рефлексивної та комунікативної доміант у структурах суб'єктів освіти і науки.

Наразі дамо більш детальну якісну характеристику взаємозв'язку показників внутрішньо- і зовнішньо-професійного самоздійснення з критеріями комунікативної компетентності: мотиваційним, когнітивним та інструментальним, а також із рівнем перцептивно-невербальної компетентності й інструментальними вміннями викладати свої думки та слухати.

Як показало дослідження, зв'язки мотиваційного критерію комунікативної компетентності викладачів вищої школи у сфері ділового спілкування (об'єднує мотив самовдосконалення у сфері ділового спілкування, мотив подолання комунікативних труднощів й інтерес до сфери ділового спілкування) — більш розгалужені та виражені з показниками внутрішньо-професійного самоздійснення — зокрема з «Потребою у професійному вдосконаленні», «Наявністю проекту власного професійного розвитку» і «Постійною постановкою нових професійних цілей» — порівняно зі зовнішньо-професійним самоздійсненням та його показниками. З останніми ці зв'язки не зафіксовано, крім показників «Досягнення поставлених професійних цілей» та «Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії», щодо яких

**Кореляційні зв'язки показників професійного самоздійснення
з окремими складовими комунікативної компетентності**

Показники професійного самоздійснення	Вміння викладати свої думки	Вміння слухати	Перцептивно-невербальна компетентність
1. Загальний рівень професійного самоздійснення фахівця	0,12	0,11	0,05
2. Рівень внутрішньо професійного самоздійснення	0,21	0,14	0,11
3. Рівень зовнішньо професійного самоздійснення	0,02	0,02	-0,01
4. Потреба у професійному вдосконаленні	0,24*	0,27*	0,12
5. Наявність проекту власного професійного розвитку	0,24*	0,10	0,08
6. Переважне задоволення власними професійними досягненнями	-0,02	-0,14	-0,04
7. Постійна постановка нових професійних цілей	0,24*	0,01	0,10
8. Формування власного «життєво-професійного простору»	0,04	0,18	-0,06
9. Досягнення поставлених професійних цілей	0,01	0,05	0,02
10. Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством	-0,01	-0,15	0,07
11. Використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями	-0,05	-0,03	-0,01
12. Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії	0,05	0,28*	-0,02
13. Вияв високого рівня творчості у професійній діяльності	0,10	0,04	0,04

* $p \leq 0,05$.

спостерігається лише тенденція до взаємозв'язку з мотиваційним критерієм (табл. 4).

Когнітивний критерій комунікативної компетентності викладачів вищої школи у сфері ділового спілкування (складові: знання індивідуальних комунікативних особливостей, побудова ефективних комунікативних програм, рефлексія ділових комунікацій) має позитивну кореляцію лише з внутрішньо професійною формою самоздійснення та двома її показниками: «Потреба у професійному вдосконаленні» і «Постійна постановка нових професійних цілей». У ході дослідження встановлено, що у такої його складової, як «Побудова ефективних комунікативних програм», узагалі відсутні зв'язки з професійним самоздійсненням та його показниками.

Нарешті, у дослідженні зафіксовано розгалужені позитивні кореляційні зв'язки інструментального критерію комунікативної компетентності викладачів вищої школи (в тому числі його складових: актуалізації індивідуально-своєрідної системи комунікативних вмінь у сфері ділового спілкування, креативності у сфері ділового спілкування й адекватності у сфері ділового спілкування) з показниками професійного самоздійснення, які мають досить виражений характер: коефіцієнти кореляції — від 0,46 до 0,23 на рівні значущості від $p \leq 0,05$ до $p \leq 0,01$.

Тим часом щодо вміння викладати свої думки, яке є однією з ключових складових комунікативної компетентності, спостерігається лише тенденція до позитивної кореляції з внутрішньо професійним самоздійсненням, проте зафіксовано позитивний кореляційний зв'язок із такими його складовими, як «Потреба у професійному вдосконаленні», «Наявність проекту власного професійного розвитку» і «Постійна постановка нових професійних цілей» (табл. 5). Існує позитивний кореляційний зв'язок між умінням слухати, що так само є важливою структурною складовою комунікативної компетентності, і показниками «Потреба у професійному вдосконаленні» (внутрішньо професійне самоздійснення) та «Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії» (зовнішньо професійне самоздійснення). У свою чергу, перцептивно-невербальна компетентність цих фахівців не має кореляційного зв'язку з жодним із вивчених показників професійного самоздійснення.

Попри важливість сформованості та розвитку вміння викладати свої думки, вміння слухати, перцептивно-невербальних засобів, що належать до визначальних складових комунікативної компетентності як інструмента професійної діяльності викладачів вищої школи, результати дослідження свідчать про протилежне — недостатність їх розвитку для ефективного розв'язання завдань

професійної самореалізації цих фахівців і про потребу в їх постійному професійно-комунікативному вдосконаленні для успішного самоздійснення у просторі професії.

У підсумку психологічного дослідження ми дішли таких висновків.

Установлено істотне підвищення загального рівня професійного самоздійснення та окремих його складових ($p \leq 0,05-0,001$) у фахівців віком 40 років і старше, що зумовлено набуттям ними професійного досвіду, досягненням професійної зрілості й наявністю психологічної готовності до нових професійних звершень, а також настанням у викладачів у цьому віковому періоді другого, а пізніше і третього піків науково-педагогічної продуктивності. Зафіксовано виражений позитивний кореляційний зв'язок усіх виділених у дослідженні ознак (складових) професійного самоздійснення з рівнями внутрішньо- і зовнішньо-професійного самоздійснення і його загальним рівнем. Отже, всі вони визначають розвиток самоздійснення у професії викладачів вищої школи, і навпаки.

З'ясовано, що комунікативна компетентність відіграє важливу роль у самоздійсненні фахівців науково-педагогічного профілю, становленні та розвитку їх професійної компетентності, яка реалізується у їхній педагогічно-науковій діяльності й забезпечує зрештою самореалізацію у професії. Разом із тим зафіксовано зниження розвитку комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування та окремих її складових у викладачів вищої школи віком 40 років і старше. До цього, певно, призводить виникнення — внаслідок надмірної «ідентифікації» особистості з професією — комунікативно-професійної деформації, що зумовлює енергійність у педагогічній взаємодії, неухважність до інших людей, авторитарність, відсутність критичного ставлення до себе, а особливо — послаблення психологічної готовності (або її цілковита відсутність) до нових професійних, у тому числі комунікативних, звершень.

Зазначено недостатність розвитку вміння викладати свої думки, вміння слухати й перцептивно-невербальних засобів, що належать до визначальних складових комунікативної компетентності,

для безперебійного розв'язання завдань професійної самореалізації цих фахівців і потребу в їх постійному професійно-комунікативному вдосконаленні з метою успішного самоздійснення у просторі професії.

Отримані результати щодо взаємозв'язку між комунікативною компетентністю (її складовими) і показниками професійного самоздійснення викладачів вищої школи свідчать про потребу в постійному узгодженні розвитку самоздійснення у професії — особливо у плані зовнішньо-професійної самореалізації — із вдосконаленням їх комунікативної компетентності.

У перспективі необхідно дослідити взаємозв'язок між професійним самоздійсненням викладача вищої школи та розвитком інших складових його професійної компетентності.

Список літератури

1. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений / Е. П. Ильин.— СПб.: Питер, 2009.— 576 с.
2. Кокун О. М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології / О. М. Кокун // Практична психологія та соціальна робота.— 2013.— № 9.— С. 1–5.
3. Корніяка О. М. Особливості професійного самоздійснення фахівця науково-педагогічного профілю / О. М. Корніяка // Проблеми освіти: наук. зб.— К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2014.— Вип. 79.— С. 58–67.
4. Психологические основы профессиональной деятельности: хрестоматия / Сост. В. А. Бодров.— М.: Пер СЭ; Логос, 2007.— 855 с.
5. Киршева Н. В. Психология личности: тесты, опросники, методики / Н. В. Киршева, Н. В. Рябчикова.— М.: Геликон, 1995.— 220 с.
6. Самохвалова А. Г. Деловое общение: секреты эффективных коммуникаций: учеб. пособ. / А. Г. Самохвалова.— 2-е изд., перераб. и доп.— СПб.: Речь, 2012.— С. 310–324.
7. Карелин А. А. Энциклопедия психологических тестов. Общение, лидерство, межличностные отношения / А. А. Карелин.— М.: АСТ, 1997.— 304 с.

ИЗУЧЕНИЕ КОМУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

О. Н. КОРНИЯКА

Представлены результаты эмпирического исследования профессионального самоосуществления в связи с коммуникативной компетентностью преподавателей высшей школы. Установлено повышение общего уровня профессионального самоосуществления, а также снижение развития коммуникативной компетентности в сфере делового общения у специалистов научно-педаго-

гического профиля в возрасте 40 лет и старше.

Ключевые слова: профессиональное самоосуществление, коммуникативная компетентность, умение слушать, умение излагать свои мысли, специалисты научно-педагогического профиля.

**INVESTIGATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN CONTEXT
OF UNIVERSITY TEACHER PROFESSIONAL SELF-FULFILMENT**

O. M. KORNIIAKA

The findings of empirical investigation of professional self-fulfillment are presented in connection with communicative competence of university teacher teachers. Increased general level of professional self-fulfillment, as well as reduction of communicative competence development in the field of business communication was revealed in the academics aged over 40.